

דרשו ה' בהימצאו

דְּרָשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאָהוּ בְּהִיּוֹתוֹ קְרוֹב: יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אֶן מִחֲשַׁבְתּוֹ יוֹשֵׁב אֶל ה' וִירְחַמְהוּ וְאֵל אֱלֹהֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסִלּוֹחַ: (ישעיהו נה ו-ז).¹

תוספות מסכת מגילה דף לא עמוד ב – מנהג שלוש פורענות ושבעה נחמות

... לפי שאנו נוהגין על פי הפסיקתא לומר ג' דפורענותא קודם תשעה באב ואלו הן: דברי ירמיה, שמעו דבר ה', חזון ישעיהו. ובתור תשעה באב שבע דנחמתא ותרתי דתיובתא, ואלו הן: נחמו נחמו, ותאמר ציון, עניה סוערה לבדה, אנכי אנכי, רני עקרה, קומי אורי, שוש אשיש, דרשו, שובה ... דדרך הנחמות להיות הולכות ומשובחות יותר. וסדר זה מתחיל בפנחס וסימניך דש"ח נו"ע אר"ק שד"ש. ולעולם "שוש אשיש" באתם נצבים, דהיינו שבת שלפני ראש השנה, לפי שהוא סוף הנחמות.² ו"דְּרָשׁוּ" בצום גדליה ו"שׁוּבָה" בשבת שלפני יום הכפורים. וכשיש שבת בין יום הכפורים לסוכות, אז הוי "דרשו" בשבת שלפני יום הכפורים משום דכתיב ביה: דרשו ה' בהמצאו, והיינו בימי תשובה. ו"שובה" בין כפור לסוכות, דכתיב בה: "ונתתי לך יורה ומלקוש" וכן: "וה' נתן קולו לפני חילו" דמישתעי במים ושייך שפיר לפני סוכות.³ וזה המנהג לא ישתנה לעולם ע"פ הפסיקתא.⁴

פסיקתא דרב כהנא (מתוך הספר מבוא למדרשים)

פסיקתא דרב כהנא הוא מדרש אגדה דרשני המורכב מדרשות על הפרשות הנקראות בתורה בחגים, ועל ההפטרות הנקראות בשבתות מיוחדות לאורך השנה. הדרשות המקוריות במדרש נערכו, ככל הנראה, בארץ ישראל במאה החמישית או השישית. הפסיקתא מתחילה בא' בניסן בדרשה על הקמת המשכן "ויהיה ביום כלות משה", עוברת ב'פרשות המצוינות' ובמועדים של הקיץ, ומסיימת בשמיני עצרת וזאת הברכה. במרכזה, ולעניינינו, עומדות הפטרות הפורענות, הנחמה והתשובה שסימן: דש"ח נו"ע אר"ק שד"ש, שדרשו ה' בהימצאו היא אחת לפני האחרונה.⁵

¹ פסוק שאנו רגילים לשמוע בהפטרות תעניות ציבור בתפילת מנחה, כולל תשעה באב. מה לפסוק זה ולפרשת שובה שבין כסה לעשור? האם התבלבלנו בלוח השנה?

² ובה מתרצה כנסת ישראל לדברי הנחמה של הקב"ה, עפ"י דרשת אבודרהם על ראשי הפסוקים בסדר הפטרות הנחמה המשקף דו-שיח בין הקב"ה לכנסת ישראל. וכבר הבאנו דברי אבודרהם אלה בהפטרות הנחמה של פרשות: ואתחנן, עקב, שופטים ועוד. אך יש להפטר זה גם קשר ישיר לפרשת נצבים וגם לפרשת כי תבוא הקודמת. הפסוק: "שוש אשיש בה" שבהפטרות מתחבר גם לפסוק בפרשה: "כִּי יָשׁוּב ה' לִשְׁוֹשׁ עָלֶיךָ לְטוֹב פֶּאֶרְשֶׁשׁ עֲלֵאָבְתִּיךָ" (דברים ל ט), ושניהם הם מעין תשובה לפסוק הקשה בתוכחה של פרשת כי תבוא: "וְהָיָה פֶּאֶרְשֶׁשׁ ה' עָלֶיךָ לְהִיטִיב אֹתְכֶם וְלְהַרְבּוֹת אֹתְכֶם כֵּן יֵשִׁי ה' עָלֶיךָ לְהַאֲבִיד אֹתְכֶם" (דברים כח טו). תוכחה שכבר חז"ל תמיהו עליה בגמרא מגילה י ע"ב הכיצד זה שש הקב"ה להאביד את ישראל ותרצו: "הוא אינו שש, אבל אחרים משיש". ראו דברינו **אתם נצבים היום – שוש אשיש בה'** בפרשת נצבים.

³ הרי לנו שתי שבתות תשובה! האחת בין כסה לעשור והשנייה בין כיפור לפסח. שבת תשובה לאחר יום הכיפורים? כן, משום שיום הדין לא הסתיים ועדיין "בחג נידונים על המים" (ראש השנה פרק א משנה ב). דבר זה יכול להתרחש רק בשנה בה ראש השנה חל בימים שני שלישי או שלישי ורביעי ויש שתי שבתות בין ראש השנה וסוכות. אך מלבד עצם החידוש של שתי שבתות תשובה, יש כאן חידוש בהפטרות עצמה. הפטרת "דרשו ה' בהמצאו" מספר ישעיהו - אשר בשנים שכיחות יותר בהן יש רק שבת אחת בין ראש השנה לסוכות נקראת בצום גדליה (ומשם אולי עברה לכל תעניות הציבור) - הופכת להיות הפטרת שבת תשובה (זה כינויה של שבת זו ולא שבת שובה לפי שיטה זו) שבין כסה לעשור. ואילו ההפטרות מספר הושע: "שובה ישראל עד ה' אלהיך" שהיא שנתנה לשבת מיוחדת זו את שמה כמקובל היום, נדחית לשבת שבין יום הכיפורים לסוכות. ואגב, מה קורה להפטרות צום גדליה במקרה כזה? פעמיים דרשו ה' בהמצאו בין כסה לעשור?

⁴ שיטה זו של הפסיקתא נכנסה גם להלכה, ראו שולחן ערוך, אורח חיים סימן תכח סעיף ח: "... ויש אומרים שכשראש השנה בב' ג' (בימים שני ושלישי), ש"וילך" בין ראש השנה ליום הכיפורים, מפטירין בו דרשו; ובשבת שבין יו"כ לסוכות, שקורים האזינו, מפטירים שובה". אך הוא מביא גם נימוק שונה מזה של התוספות: לא בגלל שנידונים על המים, אלא "משום דפה צעקה לאדם קודם גמר דין ואחר גמר דין (כדאיתא ראש השנה טז)". שיטת הפסיקתא נכנסה אמנם להלכה, אך לא כעיקר ובודאי לא כפסיקה מוחלטת כמו שקבעו התוספות: "זה המנהג לא ישתנה לעולם", אלא כ"ש אומרים". זאת, כנראה משום שכנגד שיטת התוספות (המבוססת על הפסיקתא) עומדת שיטת הרמב"ם כמובא בהלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יג הלכה יט שפסק בפשטות: "ושבת שבין ראש השנה ליום הכפורים מפטירין שובה ישראל" ואינו מזכיר כלל את הפטרת דרשו. עוד בנושא זה של הפטרת דרשו בשבת שובה (תשובה), ראו המועדים בהלכה של הרב ש. ז. זין. ואנו די לנו בדברי הקדמה אלה ונפנה אל המדרש עצמו, אולי ממנו נמצא גם הסבר מדוע בסופו של דבר לא התקבלה שיטת הפסיקתא ותוספות והועדפה הפטרת "שובה" על פני "דרשו" ואף נתנה לשבת זו את שמה (ראו כותרת דף זה למעלה).

⁵ בדומה לפסיקתא דרב כהנא, גם פסיקתא רבתי בנויה סביב לוח השנה (ולא פרשות השבוע): מתחילה בשבת ראש חודש, חנוכה, פרשות שקלים, זכור, פרה, החודש, פסח, העומר. שלוש הפורענות ושבע שבתות הנחמה ומסיימת בחגי תשרין. דורות רבים לא זכו, כדורנו, לראות את שתי הפסיקות זו לצד זו והחליפו ביניהן וערבבו אותם ל'פסיקתא' אחת. מה גם שיש לנו 'פסיקתא זוטרתא' כפירוש לתורה. ראו הספר **מבוא למדרשים – מדרשי דרשות**.

ספרי במדבר פיסקא מב – דרשו ה' ואדרש לכם

כתוב אחד אומר: "דרשו ה' בהמצאו" (ישעיה נה ו) וכתוב אחד אומר: "חי אני אם אדרש לכם" (יחזקאל כ ג). כיצד יתקיימו שני כתובים הללו? עד שלא נחתם גזר דין "דרשו ה' בהמצאו", משנחתם גזר דין "חי אני אם אדרש לכם".⁶

מסכת ראש השנה יח ע"א – בין יחיד לציבור

אמר רב שמואל בר אינאי משמיה דרב: מניין לגזר דין של צבור שאינו נחתם? אינו נחתם! והכתיב "נחתם עונך לפניי" – אלא, אף על גב שנחתם – נקרע, שנאמר: "כה' אלהינו בכל קראנו אליו" (דברים ד ז).⁷ – והכתיב: "דרשו ה' בהמצאו".⁸ – התם ביחיד, הכא בצבור. ביחיד אימת? – אמר רבה בר אבבה: אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים.⁹

אבן עזרא תהלים לב ו – לעת מצוא

"על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא" – כדרך: דרשו ה' בהמצאו, ובקשת משם את ה' אלהיך ומצאת, או כאשר ימצא לבבו מפונה ממחשבות ופנוי מעסקיו וצרכיו אז יתפלל, על דרך: "על כן מצא עבדך את לבו".¹⁰

פסיקתא דרב כהנא פיסקא כד דרשו – נראה ונעלם¹¹

"דרשו ה' בהמצאו" (ישעיה נה ו), ודוד אמר: "דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד" (תהלים קה ד).¹² למה אמר בקשו פניו תמיד? ללמדך שהקב"ה יתברך שמו, פעמים נראה ופעמים אינו נראה, פעמים שומע ופעמים אינו שומע, פעמים נדרש ופעמים אינו נדרש, פעמים מצוי ופעמים אינו מצוי, פעמים קרוב ופעמים אינו קרוב. כיצד? נראה למשה, שנאמר: "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים" (שמות לג יא), חזר ונעלם ממנו, כשאמר לו: "הראני נא את

⁶ הרי לנו שעד שלא נחתם גזר הדין, יש להזדרז ולדרוש את ה', טרם שינחתו על ראשו דבריו הקשים של יחזקאל, בלשון שבועה: "הלדרוש אותי אתם באים? חי אני אם אדרש לכם נאום ה' אלהים". (ולהלן בגוף הפסיקתא נראה פסוקים קשים נוספים ביחזקאל). מהו "קודם שנחתם גזר הדין"? אולי כל השנה, כל אחד ואחד לפי מעשיו ואירועיו. אבל משעה שהתקדשו הימים הנוראים כימי תשובה, סליחה וכפרה, בפרט יום הכיפורים שעליו נאמר בפירוש בתורה: "כי יביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מפל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", נח לומר ש"עד שלא נחתם הדין" הוא עד יום הכיפורים. ואם כך, הרי לנו מקור במדרש תנאים למיקום "דרשו ה' בהמצאו" בעשרת ימי תשובה, בין כסה לעשור.

⁷ נחתם – נחתם, נקרא (קראנו) – נקרע, משחק מילים?

⁸ זהו אולי העימות הכי מתבקש, בין "דרשו ה' בהמצאו" של ישעיהו ובין "בכל קראנו אליו" של משה. ראו עימות זה גם בגמרא יבמות מט ע"ב: "משה רבך אמר: מי כה' אלהינו בכל קוראנו אליו (דברים ד) ואת אמרת: דרשו ה' בהמצאו!", לצד עימותים נוספים שם בין משה לישעיהו דוגמת: "משה רבך אמר: כי לא יראני האדם וחי, ואת אמרת: ואראו את ה' יושב על כסא רם ונשא!". אבל יש לעימות זה פתרון כפי שהמדרש ממשיך כאן (בגמרא ראש השנה) וגם בגמרא ביבמות: בהבחנה בין יחיד לציבור.

⁹ הרי לנו סמך אפשרי נוסף לבחירה בהפסוק "דרשו ה' בהמצאו" בשבת של עשרת ימי תשובה. דווקא מתוך דאגה ליחיד! לגבי הציבור, כבר אמר משה: "כי מיגוי גדול אשרלו אלהים קרבים אליו פה' אלהינו בכל קראנו אליו". וגם הציבור, לא בכל רגע שירצה יכול להתכנס. כך או כך, זה הרעיון הדרשני המרכזי של "דרשו ... בהמצאו" לאמר, לא תמיד הקב"ה מצוי ויש שעות שיש בהן יותר חפץ ושערי תפילה ותשובה נפתחים בהם יותר משעות אחרות וצריך להשתדל בהם יותר. כגון, בעשרת ימי תשובה. מכאן, כך נראה, העדפתה של הפסוקה זו על פני "שובה" של הושע לשבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים בשיטת הפסיקתא.

¹⁰ פסוק מתפילת דוד בשמואל ב ז כז, בעת שביקש לבנות את בית המקדש ולא נענה: "עלפן מצא עבדך את לבו להתפלל אליך את התפלה הזאת". ובמקבילה בדברי הימים א יז: "עלפן מצא עבדך להתפלל לפניך". ההימצאות (ואי ההימצאות) קיימים גם בתפילה, ובין תשובה לתפילה יש כידוע קשר חזק (רק בתשובה שבין אדם למקום). אך שים לב לדקות האבחנה בין "עת מצוא", עת שהיא יותר מצויה, ובין "עת מצוא", בעת שלבבו ימצא. ולא עוד, אלא בעת שהאדם יהיה מצוי וזמין "כאשר ימצא לבבו מפונה ממחשבות ופנוי מעסקיו וצרכיו" ולא כאשר הקב"ה מצוי. כביכול הקב"ה ממתין לשעת "הימצאו" של האדם מוכן וזמין. האם התפילה גדולה מהתשובה? כך או כך, עניין התפילה בשעות מסוימות או בכל עת נדרש באריכות על פסוק זה מתהלים לב ו וכן על הפסוק בתהלים סט יד: "ואני תפילתיך ה' עת רצון" ולא נאריך בזה. נחזור לנושא שלנו – הימצאות התשובה.

¹¹ אחרי כל ההקדמות, להלן פיסקא דרשו של הפסיקתא במלואה. במהדורת שלמה בובר היא ממוקמת בגוף הפסיקתא בין ראש השנה (בחודש השביעי) ובין שובה. אך במהדורת מנדלבוים המאוחרת יותר הוזזה פסיקתא זו אל הנספחים (ז) ולא ברור מדוע. פיסקא זו נמצאת גם במדרש תנחומא ובדברים רבה (ליברמן) על הפסוק "הצור תמים פעלו" בפרשת האזינו. מעניין שאחרי כל הדיון לעיל של שבת תשובה (ראו הערה 3 לעיל) הועתקה הפסיקתא של דרשו לפרשת האזינו דווקא. האם מישהו ניסה להחזיר עטרה ליושנה או לפחות להזכיר לנו ש"דרשו" היא בעצם הפסוקה שבת תשובה?

¹² הדרשן רואה הקבלה בין "דרשו ... בהמצאו" של ישעיהו ובין "דרשו ... בקשו פניו תמיד" של דוד בתהלים, למרות שלכאורה הם שונים. זה "בהמצאו" זה "תמיד". אך עדיין בשניהם משמע שיש לחפש את השעה, המקום וההזדמנות, בניגוד למשל, לדברי משה: "בכל קראנו אליו", או הפסוק: תקרא ואנכי אענה" (איוב יד טו). כבר הזכרנו לעיל, בדברינו על הגמרא בראש השנה יח ע"א, את הביקורת על ישעיהו בגמרא יבמות מט ע"ב: "משה רבך אמר: מי כה' אלהינו בכל קוראנו אליו (דברים ד) ואת אמרת: דרשו ה' בהמצאו!" וגם את הפתרון של הגמרא (בראש השנה וביבמות): כאן ביחיד כאן בציבור. אפשר שהדרשן של הפסיקתא הכיר את הגמרות האלה, ולפיכך הוא לא מפתח כאן את העימות בין "דרשו ה' בהמצאו" של ישעיהו ובין "בכל קראנו אליו" של משה ומעדיף "לעמת" את ישעיהו מול ספר תהלים.

כבודך" (שם שם יח). וכן נראה לישראל בסיני, שנאמר: "ויראו את אלהי ישראל" (שמות כד י), "ומראה כבוד ה' כאש אוכלת" (שם שם יז), חזר ונעלם מהם, שנאמר: "כי לא ראיתם כל תמונה" (דברים ד טו), ואומר: "קול דברים אתם שומעים ותמונה אינכם רואים" (שם שם יב).¹³ וכשהיו במצרים כתיב: "וישמע אלהים את נאקתם" (שמות ב כד), כיון שחטאו: "ולא שמע ה' בקולכם ולא האזין אליכם" (דברים א מה).¹⁴ ענה לשמואל במצפה, שנאמר: "ויצעק שמואל אל ה' ויענהו ה' " (שמואל א ז ט), חזר ולא ענהו, שנאמר: "ויראמר ה' אל שמואל עד מתי אתה מתאבל על שאול ואני מאסתיו ממלוך על ישראל" (שמואל א טז א).¹⁵ ענה לדוד, שנאמר: "דרשתי את ה' ועניני" (תהלים לד ה), חזר ולא ענהו: "יִנָּצֵם דָּוִד צֹמֵס וְיָאֵל וְיָלֵךְ וְיִשְׁכַּב אֶרְצָה" (שמואל ב יב טז), "גם הבן הילוד לך מות יומת" (שם שם יד). ובזמן שישראל עושין תשובה מצוי להם בכל עת, שנאמר: "ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת" (דברים ד כט). ובזמן שלא עשו תשובה, כתיב: "בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו חלץ מהם" (הושע ה ו). פעמים קרוב, שנאמר: "קרוב ה' לכל קוראיו" (תהלים קמה יח). פעמים אינו קרוב, שנאמר: "רחוק מרשעים ה' " (משלי טו כט). כתיב: "ישא ה' פניו אליך" (במדבר ו כו) וכתיב: "אשר לא ישא פנים" (דברים י יז) - אילו עשה תשובה נושא לו ... לא עשו תשובה אינו נושא פנים, שנאמר: "כבסי מרעה לבך ירושלם למען תושעי עד מתי תלין בקרבך מחשבות אונך" (ירמיה ד יד).¹⁶ אימתי? אם תעשו תשובה, ואם לאו מה כתיב: "כי אם תכבסי בנותר ותרבי לך בורית נכתם עונך לפני" (ירמיהו ב כב), לכך אמר ישעיהו: "דרשו ה' בהמצאו" (ישעיה נה ו).¹⁷

משל למה הדבר דומה? למלך שאמר לעבדיו: צאו והכריזו בכל מלכותי שאני יושב ודן בדיני ממונות, וכל מי שיש לו עסק על חבירו יבוא לפני ואני דן אותו לכף זכות, עד שלא אשב לדון דיני נפשות.¹⁸ כך הקב"ה יתברך שמו ויתעלה זכרו אמר לישראל: בני, הווי יודעין שאני דן את העולם בד' פרקים האלו: בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם יושבין לפניו כבני מרון,¹⁹ בחג נידונין על המים.²⁰ והללו ג' פרקים יושב אני לדון דיני ממונות, להעשיר או להעני להרבות או למעט. אבל ראש השנה זמן דיני נפשות הוא, אם למות אם לחיים, כדאמרין בתקיעתא דרב: "ועל המדינות בו יאמר אי זו לחרב אי זה לשלום ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות".²¹ ואם עשיתם תשובה לפני אני מקבל אתכם ואדון אתכם לכף זכות, לפי ששערי

¹³ נראה שכאן נכנס הדרשן לשדה מוקשים' מה ראו ומה לא ראו בני ישראל במעמד הר סיני. שים לב שהראיה מצוטטת כולה משמות פרק כד שהוא בפשטות לאחר מתן תורה. אולי "וכל העם רואים את הקולות" הוא הפתרון. הנושא שווה דף נפרד.

¹⁴ פה לכאורה אין שום בעיה או דיאלקטיקה. הקב"ה שומע כשעם ישראל סובל בשעבוד מצרים ולא שומע כשהם חוטאים. איפה כאן "פעמים נראה ופעמים אינו נראה, פעמים שומע ופעמים אינו שומע"? האם ריבוי הדרשות והדוגמאות לא גורם לסחף במוטו המרכזי של המדרש? האם אין הסבר פשוט מתי ה' מצוי ומתי לא? האם הדברים חייבים להישאר נסתרים?

¹⁵ הדרשן מבין שאבלו של שמואל על שאול היה למעשה תפילה וניסיון להשיב אחור את קריעת המלכה מעל שאול.

¹⁶ דרשות רבות נאמרו על הסתירה, לכאורה, בין הפסוק בברכת כהנים: "ישא ה' פניו אליך" ובין הפסוק בדברים: "אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד" (תשובה היא שוחר, ראו הדף [שני פנים לתשובה](#)). ראו גמרא ראש השנה יז ע"ב ששאלה זו "שאלה בלוריא הגיורת את רבן גמליאל". ותשובת הגמרא שם, בשם ר' יוסי הכהן, שזה ההבדל בין אדם למקום - ישא, ובין אדם לחברו - לא ישא. ויש עוד מקורות והצעות אחרים לתשובה לשאלה זו (שאוילי המינים קנטרו עליה), ראו ספרי במדבר פסקא מב: כאן קודם שנחתם הדין וכאן לאחר שנחתם, שם גם: בין העולם הזה לעולם הבא, במדבר רבה יא ז: בשל ברכת המזון ועוד. ראו סיכום נושא זה בדברינו [נשיאת פנים](#) בפרשת נשא.

¹⁷ למרות הפתיחה הדטרמיניסטית: "פעמים נראה ופעמים אינו נראה, פעמים שומע ופעמים אינו שומע, פעמים נדרש ופעמים אינו נדרש, פעמים מצוי ופעמים אינו מצוי, פעמים קרוב ופעמים אינו קרוב", יש מוצא. אמנם, במענה לסבל, לתפילה ולצעקה - פעמים ה' רואה ושומע ופעמים לא - ואין אנו יודעים מתי ומדוע. הנסתרות לה' אלהינו. אבל דווקא בתשובה יש הסבר והדברים אינם נסתרים: "ובזמן שישראל עושין תשובה מצוי להם בכל עת". אז מהו "דרשו ה' בהמצאו"? דרשו - ואז הוא כבר ימצא. בדומה לאבחנה הדקה בפירוש אבן עזרא לתהלים לב ו לעיל (והערה 10). וכמו הפסוק שזה עתה קראנו בפרשת נצבים במצוות התשובה: "ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך". "לא בשמים היא ... כי קרוב אליך הדבר בפך ובלבבך לעשות". הדגש הוא כבר לא על "בהמצאו", אלא על "דרשו". דרשו את הקב"ה - ואז הוא כבר ימצא.

¹⁸ בדיני ממונות בבית דין של מטה, לא ברור מהי "כף זכות" שהרי יש שני צדדים למטבע וזכות לאחד היא בד"כ חובה לשני (וצ"ע גם בסנהדרין פרק ד משנה א). אבל כאן מדובר ב"דיני ממונות" בהם הקב"ה יושב כדין ששופט בין הצדדים והלשון "כף זכות" היא אולי במשמעות "דין אמת". ואם הדין הוא מול הקב"ה, יש כופר נפש בתשובה, תפילה וצדקה כדלהלן.

¹⁹ שימו לב לנוסח: "יושבים לפניו כבני מרון", לעומת: "עוברים לפניו כבני מרון" במשנה וכנוסח שאנחנו אומרים בתפילתנו. מה מקור אפשרי לנוסח שונה זה? ראו פיתוח דברי המשנה בגמרא ראש השנה יח ע"א: "בראש השנה כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון. מאי כבני מרון? הכא תרגימו כבני אמרנא. ריש לקיש אמר: כמעלות בית מרון. רב יהודה אמר שמואל: כחיילות של בית דוד. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: וכולן נסקרין בסקירה אחת". אולי הסקירה הכוללת במבט מלמעלה, כהשקפה של מצביא על חיילותיו, גרמה לשינוי לשון זה. ראו המשך הגמרא שם: "אמר רב נחמן בר יצחק: אף אנן נמי תנינא: היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם (תהלים לג) כולל הדין שם ש"יחד" אין פירושו שלב כולם שווה ודומה, אלא "ביחד" - כהדדי. ראו שם.

²⁰ ולפיכך, כאשר יש שבת בין יום הכיפורים לסוכות, גם היא שבת תשובה, משום שבסוכות נידונים על המים (הערה 4 לעיל).

²¹ תקיעתא דרב הוא נוסח התפילה בראש השנה שהתגבש בבית מדרשו של רב שקובע את א' בתשרי כיום שבו נברא העולם (האדם) ובכך הכריע כשיטת ר' אליעזר בן הורקנוס שבא' בתשרי נברא העולם (מדויק יותר, כ"ה באלול אם נמקד את בריאת האדם ביום

שמים פתוחים ואני שומע תפילותיכם, שאני משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים, עד שלא אחתום גזר דין ביום הכיפורים. לכך אמר ישעיהו: "דרשו ה' בהמצאו".²²

ואמר רשב"ג א"ר יונתן: משל למה הדבר דומה? למלך שהיה דר במדינה והיו בני המדינה מכעיסים אותו, כעס המלך ויצא מתוכו כמו י' מילין ועמד לו. וראהו אדם אחד. אמר לבני העיר: דעו שהמלך עליכם בכעס והוא מבקש לשלוח לגיונות על העיר להחריבה, צאו ופייסוהו עד שלא ירחק מכם. פקח אחד היה שם, אמר להם: שוטים, עד שתהיה אצלכם לא בקשתם אותו, עכשיו קודם שיתרחק צאו אצלו אולי יקבל אתכם. לכך נאמר: "דרשו ה' בהמצאו" - בְּהִלָּלוֹ י' ימי תשובה שהוא שרוי בתוכם, שכן יחזקאל אומר: "והקיר ביני ובניכם" (יחזקאל מג ח),²³ הוי: "קראוהו בהיותו קרוב, יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו וישוב אל ה' וירחמנו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח" (ישעיה נה ו - ז).²⁴

פסיקתא רבתי פסקא מד שובה ישראל – קריאת הושע לתשובה

כל הנביאים קוראים לישראל לתשובה אבל לא כהושע. ירמיה אמר: "אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב" (ירמיה ד א) וישעיה אמר: "דרשו ה' בהמצאו" (ישעיה נה ו) ולא מלמדים את ישראל מה לומר. אבל הושע אמר: עשו תשובה, ומלמדם מה יפייסו על עצמם: "שובה ישראל עד ה' אלהיך ... קחו עמכם דברים ושובו אל ה'". אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו.²⁵

פסיקתא דרב כהנא פסקא כה שובה - פתיחות הים

נמשלה תשובה בים - מה הים הזה לעולם פתוח, כך שערי תשובה לעולם פתוחים. ונמשלה תפילה במקוה - מה המקוה הזה פעמים פתוח פעמים נעול, כך שערי תפילה פעמים פתוחים פעמים נעולים. מה המקוה הזה אדם מבקש לטבול ומצא אביו או רבו שם ונתבייש והולך לו, אבל הים הזה, מפליג קימאה ויורד וטובל.²⁶

ירושלמי ברכות פרק ה הלכה א – בהמצאו בבית הכנסת ובבית המדרש

רבי פנחס בשם רבי הושעא: המתפלל בבית הכנסת כאילו מקריב מנחה טהורה. מה טעם? "כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור בית ה' " (ישעיהו סו יז, הפטרת שבת הגדול). רבי אבהו בשם רבי אבהו: "דרשו את ה' בהמצאו" - איכן הוא מצוי? בבתי כניסיות ובבתי מדרשות. "קראוהו בהיותו קרוב" - איכן הוא קרוב?

שישי הוא א' בתשרי, מה שאינו אפשרי בלוח שלנו). ראו ויקרא רבה כט א: "בחדש השביעי באחד לחדש - זהו שכתוב לעולם ה' דברך נצב בשמים (תהלים קיט). תני בשם ר"א: בכ"ה באלול נברא העולם. ואתיא דרב כההיא דתני ר"א, דתנינן בתקיעתא דרב: זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון כי חוק לישראל הוא וגו' ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו לשלום איזו לרעב ואיזו לשובע ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות". ראו דברינו **יום הרת עולם - בין ניסן לתשרי** בראש השנה.

²² במשל, המלך יושב על כס הדין ומזרז את נתיניו למהר לבוא אליו לדין ולזכות בו. בעשרת ימי תשובה דנים ב"דיני ממונות", היינו, אפשר לתת כופר נפש בתשובה, תפילה וצדקה (!) ולזכות בדין, טרם שהמלך יעבור ביום הכיפורים לשבת בדין של "נפשות". ואנו, כידוע, ממציים את נכונות המלך עד הרגע האחרון, כולל יום הכיפורים בו כבר דנים ב"דיני נפשות", כולל תפילת נעילה.

²³ זה אחד הפסוקים הקשים שביחזקאל הקובע שיש קיר בין הקב"ה ובין עם ישראל: "בַּתֶּתֶם סִפֶּם אֶת־סִפִּי וּמִזִּזְתֶּם אֶצֶל מִזִּזְתִּי וְהִקִּיר בִּינִי וּבִינֵיהֶם וְטִמְאַוּ אֶת־שֵׁם קִדְשִׁי בְּתוֹעֲבוֹתֵם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְאָכַל אֶתֶם בָּאֶפֶי". (ראו גם ביחזקאל ד ג, "קיר הברזל" במצור על ירושלים). הדרשן מנצל פסוק זה על מנת לזרז את העם לנצל את עשרת ימי התשובה לתשובה. ימים של "קיר ברזל" לא חסרים להוותנו ויש לנצל את הימים של הימצאות ה' ואת שעות החסד. נראה שיש כאן משחק מילים של "קיר" כנגד "קראוהו". אפשר אולי לחבר כאן את הפסוק על תפילת חזקיהו בחוליו, ישעיהו לח ב: "וַיִּסַּב חֲזַקְיָהוּ פָנָיו אֶל הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל ה' ". (ראו ברכות ה ע"ב שעדיף להתפלל בסמוך לכותל או קיר).

²⁴ שני משלים יש כאן. השני הוא אסקלציה ברורה של הראשון ויש להבינו. אימתי כעס המלך ויצא מן המדינה (מהעיר)? האם לפנינו ניסיון לקשר את הפורענות של חודש אב ופורענויות העתים (דרך הנחמות של סוף אב ואלול) אל התשובה של עשרת הימים? כך או כך, ראו גם המשל על השיירה שסירבה להיכנס ללון בעיר במדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור י על הפסוק: "לְמָה ה' תִּעָמַד בְּרָחוֹק תִּעָלִים לְעֵתוֹת בְּצָרָה".

²⁵ הושע, הנביא שהמקרא וחז"ל מותחים עליו ביקורת קשה עד שאמרו: "אמר הקב"ה: מה אעשה לזקן זה? אומר לו: לך וקח אשה זונה והוליד לך בנים זנונים, ואחר כך אומר לו שלחה מעל פניך. אם הוא יכול לשלוח - אף אני אשלח את ישראל" (מסכת פסחים פז ע"א), הוא נביא התשובה! ירמיהו אומר: "אם תשוב" - אם וכאשר ולא אומר מתי ואיך. ישעיהו אומר: "דרשו ה' בהמצאו" - ברגעים ובתנאים מסוימים וניתן להקל ולדרוש מה פשר "דרשו". ראו "ותלך לדרוש את ה'" אצל רבקה. ואילו הושע לא רק שקורא "שובה ישראל" בכל עת ובכל מצב, אלא גם מוסיף "עד ה' אלהיך", ומפרט איך וכיצד לשוב: קחו, אמרו, נשלמה פרים שפתינו וכו'. האם בגלל זה הועדפה, בסופו של דבר, הפטרת שובה של הושע על פני הפטרת "דרשו" של ישעיהו? האם נבחר הושע משום שהוא עצמו עבר תהליך של תיקון ותשובה ממקטרג גדול על עם ישראל לסנגורו?

²⁶ לא צריך להפליג לפסיקתא רבתי. הנה בפסיקתא דרב כהנא עצמה, פסקא שובה הסמוכה לדרשו, אנו מוצאים את הגישה הרחבה בזמן ובמקום של התשובה, לעומת הגישה של כאן ועכשיו. את הים הגדול והפתוח שהוא גם מקוה אדיר ממדים, לעומת המקוה שבנו בני האדם עם כל מיני השקות והיתרים, על מנת שיהיה כשר וראוי. האם העדיף מי שהעדיף, בסופו של חשבון, את המוטיב של התשובה הפתוחה לעולם, זו שאין מה להתבייש בה, על פני התשובה שיפה בימים אלה דווקא?

אמר רבי יצחק בי רבי אלעזר: ולא עוד אלא שאלוהיהן עומד על גבן. מאי טעמא? "אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט".²⁷

רמב"ם הלכות תשובה פרק ב הלכה ו – בין יחיד לציבור

אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד, שנאמר: "דרשו ה' בהמצאו". במה דברים אמורים? ביחיד, אבל ציבור כל זמן שעושים תשובה וצועקים בלב שלם הם נענין, שנאמר: "כה' אלהינו בכל קראנו אליו".²⁸

מסכת פסחים פה ע"ב, סוטה לח ע"ב – לעולם אין מחיצה בין ישראל לקב"ה

אמר רבי יהושע בן לוי: אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים.²⁹

שבת שלום, שנה טובה וגמר חתימה טובה³⁰

מחלקי המים

מים אחרונים 1: ואחרי "דרשו ה' בהמצאו", מה עוד אומר ישעיהו (סה א): "נדרשתי ללוא שאלו נמצאתי ללא בקשני אִמְרִיתִי הִנְנִי הִנְנִי אֶל גּוֹי לֹא קָרָא בְשִׁמִּי". ראו מדרש זוטא - רות (בובר) פרק א פסוק א: "נדרשתי ללא שאלו, זה רחב הזונה. נמצאתי ללא בקשוני, זה רות המואביה". ובמדרש תהלים סא: אלה בני ישראל מן הגולה.

מים אחרונים 2: להערתנו על יחזקאל וקיר הברזל, במקור האחרון, אפשר להוסיף עוד הערה. ראו דברינו [עבד שמכרו רבו](#) בתשעה באב, שם הראינו שאל מול הטענה של זקני ישראל שהרב מכר את העבד ואי לכך פסקה הברית בין עם ישראל והקב"ה, עומד יחזקאל ואומר: "וְהָעֵלָה עַל רוּחָם הָיוּ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נִהְיָה כְּגוֹיִם כְּמִשְׁפָּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשֵׁרֵת עַץ וְאֶבֶן: חִי אֲנִי נֶאֱמַר אֲדֹנָי ה' אִם לֹא בְיַד חֲזָקָה וּבְזִרְעוֹ נְטוּיָה וּבְחֶמֶה שְׁפוּכָה אֶמְלֹךְ עֲלֵיכֶם" (יחזקאל כ לב-לג). אי לכך, אפשר להבין את דברי ר' יהושע בן לוי לעיל, ואת כל שאר הציטוטים של הפסוקים הקשים מיחזקאל שראינו לעיל, באופן

²⁷ במקרים רבים ראינו שהירושלמי קרוב בלשונו וברוחו לפסיקתא (או ההפך, שניהם מדרשי ארץ ישראל מובהקים), אך כאן הוא מציע חלופה. "דרשו ... בהמצאו" איננו זמן כי אם מקום ומעמד: בבית הכנסת ובבית המדרש. ברור שדרשה זו "באה ממקום אחר" וכוונתה המקורית היא לחזק את מעמד בית המדרש ובית הכנסת ואת התכנסויות הציבור בהם, אם לתפילה בציבור ואם לקריאה בתורה ולדרשת החכם. בדומה לכל המדרשים המעדיפים את "יעקב שקראו בית", על פני "אברהם שקראו הר" ו"יצחק שקראו שדה" (פסחים פח ע"א, פסיקתא רבתי לא הרנינו, מדרש תהלים מזמור פא ועוד). גם אלהים הנצב בעדת אל, מזכיר את בית אלהים שנדר יעקב שבא בעקבות החלום בו "ה' נצב עלי". ראו דברינו [סולם – סמל יעקב](#) בפרשת ויצא, [מי מתקיים על מי](#) בפרשת מקץ וכן דברינו [לא רק אתם נצבים](#) בפרשת נצבים. אך בעקיפין יש לדרשה זו גם השפעה על הנושא שלנו. אם עצם ההתכנסות והמקום גורמים, אז אולי באמת שיטת הושע הממשיכה את שיטת משה: "בכל קוראנו אלי" היא הדומיננטית?

²⁸ כפי שהבאנו בתחילת דברינו, רמב"ם הוא שפוסק כנגד הפסיקתא וחולק על התוספות (רבינו תם) שהבאנו בתחילת דברינו אשר מבקש לקבוע את הפטרת "דרשו ה' בהמצאו" לשבת שבין כסה לעשור. האם דבריו של רמב"ם כאן (המבוססים על הגמרא בראש השנה יח ע"א שהבאנו לעיל) יכולים להסביר את התנגדותו לפסיקתא? אפשר שכן. התשובה "יפה ומתקבלת מיד" בימים אלה. אבל היא גם "יפה לעולם". בפרט בציבור. ואנו הרי מתפללים ומתכנסים וקוראים יחד, בציבור: "ותשובה ותפילה וצדקה" מעבירין את רוע הגזרה". תוספות יענה שעדיין הציבור פועל למען היחיד, אבל נראה שהרמב"ם מעדיף, בסופו של דבר, את התשובה כערך תמטי ומתמשך מאשר את ההתעלות של רגע ולכן פוסק כהושע וכמשה ולא כישעיהו. והפוך על הפוך. דווקא לשיטת זו, אפשר להבין איך תיתכן שבת תשובה לאחר יום הכיפורים!

²⁹ אנחנו חוזרים לפסוק ביחזקאל שראינו בפסיקתא דרב כהנא לעיל: "וְהָקִיר בִּינִי וּבִינֵיהֶם" (ולא "ביני וביניכם" כמו שכתוב בפסיקתא). ראו הערה 23 לעיל. לא רצינו להרחיב שם על מנת לא להפסיק את רצף דברי הפסיקתא. פסוק נוסף קשה ודומה, מצוי בספר יחזקאל פרק ד פסוק ג: "וְאֵתָה קַחֲלֶךָ מִחֶבֶת בְּרָזֶל וְנִתְּתָה אוֹתָהּ קִיר בְּרָזֶל בֵּינֶךָ וּבֵין הָעִיר" ועליו באה דרשת רבי אלעזר הקשה בגמרא ברכות לב ע"ב: "אמר רבי אלעזר: מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים, שנאמר: ואתה קח לך מחבת ברזל ונתתה אותה קיר ברזל בינך ובין העיר". באה דרשת ר' יהושע בן לוי ואומרת: אין מצב! אפילו מחיצה של ברזל, אפילו חורבן בית המקדש לעולם לא יפסיקו (יפרידו, יחצצו) בין עם ישראל והקב"ה. ושם מדובר על התפילה. התפילה והתשובה הבאות מעומק לב שבור לעולם תעלינה ותגענה עד כיסא הכבוד ותבקענה את כל המחיצות ואת שבעת הרקיעים. וכמאמר פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא מד - שובה ישראל: "אם הם (עוונות עם ישראל) עד הרקיע ואתם עושים תשובה אני סולח. ולא עד הראשון ולא עד השני ולא עד השלישי. אלא אפילו עד השביעי, עד כסא הכבוד ואתם עושים תשובה - מיד אני מקבל אתכם: שובה ישראל עד ה' אלהיך - שובה ישראל ואפילו עונות עד ה' אלהיך".

³⁰ חותני, יוסף יהודה ריינר עליו השלום, הקפיד לברך את מכרי, משפחתו וכל יהודי שנקרה בדרכו בברכת גמר חתימה טובה, מיד לאחר תפילת שחרית של יום ראשון של ראש השנה. זאת, עפ"י דרשת שלושה הספרים הנפתחים בראש השנה: "אחד של רשעים גמורין, ואחד של צדיקים גמורין, ואחד של בינוניים. צדיקים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים - תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים" (ראש השנה טז ע"ב). לעצמנו אנו אומרים "נכתב", ו"כתוב", ו"כתבנו" עד הרגע האחרון, רק בתפילת נעילה אנו אומרים "נחתם", "וחתום", ו"חתמנו", שכן אנו מחזיקים עצמנו כבינוניים שהם תלויים ועומדים עד הרגע האחרון. אבל שאר כל האדם, מוחזקים בעינינו כצדיקים גמורים שכבר נכתבו ונחתמו לחיים טובים ביום הראשון של ראש השנה וכל שנותר לאחל להם הוא "גמר חתימה טובה". לא "חתימה טובה", אלא "גמר חתימה טובה"!

הבא: אם אין כתב שחרור של העבד מרבו, אם אין הפסקת הברית, אז גם אין קירות שאי אפשר לפרוץ. אין קיר העומד בפני התשובה. תחליט יחזקאל. אינך יכול לתפוס את החבל בשני ראשים.³¹

³¹ ראו ביטוי זה בבראשית רבה לט ו (ויקרא רבה י א) בהגנת אברהם על סדום, דברים רבה ז י בדברי הקב"ה למשה שאינו יכול להיכנס לארץ.